

TERESA ZBYRAD*

Kondycja finansowa Polaków i zadowolenie z życia po pandemii

Poles' Financial Condition and Life Satisfaction after the Pandemic

Abstrakt

Celem artykułu jest ukazanie jakości życia Polaków i ich kondycji finansowej oraz stopnia zadowolenia z życia po pandemii. Treść artykułu koncentruje się wokół zagadnień związanych z jakością życia, na które składają się budżety domowe, wydatki, zadowolenie z życia, samopoczucie, ale też lęki i obawy. Ważnym staje się pytanie, jaki jest stopień zadowolenia z życia pomimo nadszarpniętych domowych budżetów? Na co Polaków stać, a na co nie stać? Co nas cieszy, a co napawa lękiem? Źródłem danych są badania przeprowadzone w latach 2022–2023 w ramach ogólnopolskiej diagnozy społecznej pt. „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” oraz badania CBOS. Uzyskane wyniki badań dowodzą, że kondycja finansowa Polaków nie jest imponująca i większość nie osiąga wysokich dochodów, a mimo to radzą sobie z bieżącymi wydatkami. Ponadto zadowolenie z życia nie spada, a jego źródłem są wartości pozamaterialne jak rodzina, małżeństwo i relacje międzyludzkie.

Słowa kluczowe: jakość życia, dochody, kondycja finansowa, wydatki, zadowolenie z życia

Abstract

The article aims to show the quality of life of Poles and their financial condition and level of satisfaction with life after the pandemic. The content of the paper revolves around issues related to quality of life, such as household budget, spending, life satisfaction and well-being, as well as fears and anxieties. The question that acquires relevance in this context is – What is the degree of satisfaction with life despite strained household budgets? What Poles can, and what they cannot, afford? What makes them happy and what arouses anxiety? A “diagnosis of life, attitudes, plans and aspirations of the Polish society” is offered and the results of the Public Opinion Research Center (CBOS) survey are discussed. The findings of the said survey show that the financial condition of Poles is not impressive, and most do not earn a high income, yet they can manage their current expenses. In addition,

* Dr hab. Teresa Zbyrad, prof. UR – Instytut Nauk Socjologicznych, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: tzbyrad@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0001-8124-8822.

satisfaction with life is not declining and is driven by non-material values such as family, marriage and interpersonal relationships.

Keywords: quality of life, income, financial condition, spending, satisfaction with life

Na jakość życia składa się wiele czynników natury materialnej i sfery poza materialnej. Wymienić tu można m.in.: sytuację materialną, standard życia, posiadane dochody, wykształcenie, zdrowie, system wartości, oczekiwania, potrzeby, zainteresowania, preferencje itp. Ocena jakości życia jest najczęściej subiektywna. To my sami definiujemy jakość życia poprzez stopień zadowolenia z tego, co posiadamy i z tego, czego pragniemy. Ocena obiektywna może różnić się od oceny subiektywnej. Przykładem może być ktoś, kto niewiele posiada w sensie materialnym, ale on sam może ocenić swoje życie na wysokiej skali swoich oczekiwań i potrzeb. Ktoś inny może natomiast mieć ogromne zasoby materialne i być człowiekiem nieszczęśliwym, niespełnionym, a nawet rozczarowanym swoim życiem.

Z diagnozy społecznej przeprowadzonej w 2000 roku pod redakcją J. Czapińskiego i T. Panka wynika, że ponad połowa Polaków (66,9%) była zadowolona ze swojego życia (raczej tak – 58,3%, zdecydowanie tak – 8,6%). Najwięcej zadowolonych było w 1997 roku – 73,9%. W porównaniu do 1994 roku spadła liczba zadowolonych z życia, a wzrosła niezadowolonych z 14,9% w 1994 roku do 17,6% w 2000 roku. Biorąc pod uwagę sytuację finansową w latach 1992–2000, wzrosła liczba osób korzystających z pomocy społecznej z 7,1% do 11,7% oraz zaciągających pożyczki z 42,9% do 50,7%. Natomiast pytania o ocenę swojego życia również przyniosły pewien optymizm. W okresie 1991–2000 wzrosła liczba tych, którzy uznali swoje życie za wspaniałe tj. z 1,1% w 1991 roku do 2,7% w 2000 roku, spadła zaś o połowę liczba uznających swoje życie na nieszczęśliwe z 1,8% w 1991 roku do 0,9% w 2000 roku¹. Diagnoza prowadzona była po 10 latach od transformacji ustrojowej kraju i ukazała spadek kondycji finansowej, jak również spadek stopnia zadowolenia z życia, ale wzrost oceny jakości życia.

W 2020 roku weszliśmy w okres pandemii COVID-19, która zaskoczyła i niemal sparaliżowała świat drugiej dekady XXI wieku. Mikroskopijny wirus SARS-CoV-2, powodując ostrą chorobę zakaźną górnych dróg oddechowych, przyniósł śmierć milionów ludzi w skali całego świata. Nie ulega wątpliwości, że okres pandemii przyczynił się do pewnego przewartościowania dotychczasowych priorytetów i refleksji nad życiem tu i teraz, ale też do nadwyżężenia budżetów domowych poprzez trudności czy ograniczenia w pozyskiwaniu środków finansowych.

¹ J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza społeczna 2000. Warunki i jakość życia Polaków oraz ich doświadczenia z reformami systemowymi po 10 latach transformacji*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2000, s. 21–49.

Celem artykułu jest ukazanie jakości życia Polaków i ich kondycji finansowej, nadwyrężonej po galopującej inflacji spowodowanej pandemią COVID-19 i dodatkowo spotęgowaną wojną na Ukrainie. Źródłem danych są badania przeprowadzone w latach 2022–2023 w ramach ogólnopolskiej diagnozy oraz badania CBOS. Oficjalnie stan epidemii w Polsce został zniesiony w maju 2022 roku, a w lipcu stan zagrożenia epidemicznego. Badania prowadzone w ramach diagnozy w listopadzie 2022 roku i badania CBOS z grudnia tegoż roku były zatem przeprowadzone już po pandemii. Ważnym staje się pytanie, jaki jest stopień zadowolenia z życia? Jaka jest jakość życia po pandemii? Czy zadowolenie z życia spada w związku z inflacją i nadszarpniętymi budżetami domowymi? Na co Polaków stać, a na co nie stać? Co najbardziej cieszy i czy wymiar finansowy jest sprawą kluczową?

Kondycja finansowa – czyli na co nas stać, a na co nie stać?

Kondycję finansową możemy przeanalizować, badając warunki życiowe. Zgodnie z założeniami warunki bytowe to inaczej warunki bytu rodzin, poziom życia ludności, stopa życia, jakość życia, sposób życia, zamożność społeczeństwa czy dobrobyt materialny². Według Stanisławy Kostrubiec warunki bytu to:

całokształt warunków, w jakich żyje społeczeństwo, grupa społeczno-zawodowa, gospodarstwo domowe lub jednostka, wyrażających się przede wszystkim w udogodnieniach dotyczących procesu zaspokajania potrzeb indywidualnych i zbiorowych, a więc w warunkach, w których przebiega zachowanie konsumpcyjne; w warunkach ekologicznych; w warunkach pracy, w tych aspektach, które wyrażnie rzutują na kształt życia; w warunkach czasu wolnego i sposobie jego wykorzystania; w niektórych aspektach organizacji życia społecznego³.

Warunki bytowe, warunki życia mogą być określane przez różne wskaźniki, np. sytuacja materialna, posiadane dochody, koszty utrzymania, liczba osób w rodzinie, miejsce zamieszkania, stopień zaspokajania potrzeb, satysfakcja życiowa, sposób spędzania czasu wolnego, stabilizacja i bezpieczeństwo⁴. Posiadane dochody odgrywają kluczową rolę – decydują o warunkach życia.

² S. Kostrubiec, *Warunki bytu gospodarstw domowych*, w: *Polityka społeczna*, red. A. Kurzynowski, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2006, s. 107.

³ Tamże, s. 107–108.

⁴ B. Szatur-Jaworska, *Diagnoza i diagnozowanie w polityce społecznej*, w: *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 109.

Ogólnopolskie badania prowadzone w 2022 roku⁵ i w 2023 roku⁶, w których brała udział autorka tego artykułu, pozwoliły ustalić kondycję finansową Polaków. Badając kondycję finansową, postawiono m.in. takie pytania badawcze: Jakie występują gospodarstwa domowe tj. jedno czy wieloosobowe? Jaki jest posiadany dochód na jedną osobę w rodzinie? Czy nastąpiły zmiany w budżecie domowym od czasu pandemii tj. 2020 roku? Czy posiadany dochód pozwala na bieżące wydatki związane z zaspokajaniem podstawowych potrzeb? Na co wystarcza pieniędzy, a na co brakuje? Które wydatki są priorytetowe, a które spychane na dalszy plan? Jakie są prognozy dotyczące dochodu? Jaka jest sytuacja na rynku pracy? Jakie jest główne źródło utrzymania? Dochód rodziny jest określony nie tylko przez posiadane zasoby w postaci comiesięcznych wpływów, ale co istotne przez liczbę osób w gospodarstwie domowym, utrzymujących się z danego dochodu. Badając kondycję finansową, szczególnie interesujące są posiadane dochody i wydatki. Ważne jest ustalenie, czy i w jakim stopniu osiągnęte dochody zaspokajają nasze potrzeby.

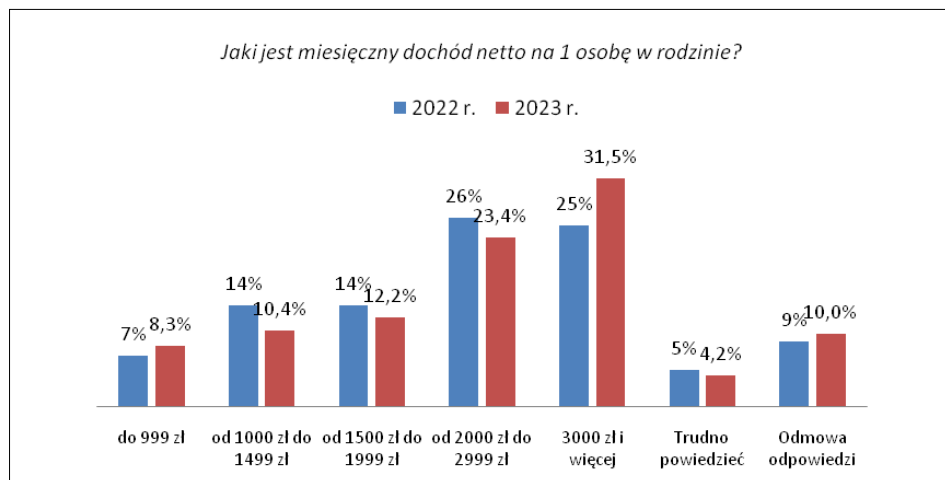
Jednym ze wskaźników diagnozy w latach 2022 i 2023 był posiadany dochód i stopień zaspokajanych potrzeb określony przez wydatki na żywność, opłaty mieszkaniowe, energię, ogrzewanie, odzież, leki, edukację, kredyty, hobby czy wyjazdy wakacyjne. Biorąc pod uwagę budżety domowe w 2022 roku, największa grupa badanych (łącznie 35,0%) posiadała dochód do 2000 zł. Wśród nich 14,0% deklarowało dochód w przedziale od 1500 zł do 1999 zł, tyle samo

⁵ Badanie prowadzone w ramach projektu „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap I” na zlecenie Fundacji Pro Futuro zostało dofinansowane ze środków budżetu państwa. Projekt składał się z badań ilościowych oraz badań jakościowych. Badanie ilościowe przeprowadzono w ramach procedury mixed-mode na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski dobieranej ze względu na takie kryteria jak płeć, wiek oraz miejsce zamieszkania. Badanie zrealizowano w dniach od 30 listopada do 13 grudnia 2022 roku na próbie liczącej 5115 osób. Błąd maksymalny wynosił 2,0%. Poziom ufności – 95,0%. Badanie jakościowe przeprowadzono metodą Zogniskowanych Wywiadów Grupowych (FGI). Łącznie przeprowadzono 32 FGI. Respondenci byli dobierani ze względu na wiek, płeć, wielkość miejsca zamieszkania oraz region zamieszkania. Wyniki badań opublikowano w książce pt. *Pomiędzy pandemią Covid-19 a wojną w Ukrainie. Diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, red. R.M. Staniszewski, Wydawnictwo ToC, Kraków 2022.

⁶ Diagnozę prowadzoną w ramach projektu „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” przeprowadzono na zlecenie Fundacji Pro Futuro (badania jakościowe i ilościowe). Badanie ilościowe przeprowadzono w ramach procedury mixed-mode na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski dobieranej ze względu na takie kryteria jak płeć, wiek oraz miejsce zamieszkania. Badanie odbyło się w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na próbie liczącej 5022 osoby. Błąd maksymalny wynosił 2,0%. Poziom ufności – 95,0%. Badanie jakościowe przeprowadzono metodą Zogniskowanych Wywiadów Grupowych (FGI). Respondenci byli dobierani ze względu na wiek, płeć, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie. Badanie jakościowe zrealizowano w dniach od 15 czerwca do 14 lipca 2023 roku. Wyniki badań opublikowano w książce pt. *Pomiędzy wojną w Ukrainie a wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku. Diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, red. R.M. Staniszewski, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2023.

(14,0%) od 1000 zł do 1499 zł, a pozostałe 7,0% do 999 zł. Co czwarty badany (25,0%) deklaruował dochód 3000 zł i więcej. Nieco więcej, bo 26% osiąga dochód w przedziale od 2000 zł do 2999 zł. Ci z najmniejszym dochodem tj. do 999 zł należą w większości do grup 30–39-latków oraz 40–49-latków, którzy prowadzą gospodarstwa 3- lub 4-osobowe. Im starszy wiek, tym deklarowany dochód był większy. Wśród 70-latków najniższy dochód osiąga najmniej badanych, bo 1,8%. Z kolei dochód 3000 zł i więcej deklarowali seniorzy w przedziale wiekowym 60–69 lat (29,4%) oraz 70 lat i więcej (28,7%)⁷.

Wykres 1. Osiągnięty dochód w latach 2022 i 2023

Źródło: T. Zbyrad, *Aktywność zawodowa i standard życia...*, s. 82.

Porównując dane z 2022 i 2023 roku, można zauważyć, że nadal ponad połowa Polaków osiąga dochód mniejszy niż 3000 zł na osobę – łącznie 54,3%. Przy czym wzrosła o 1,3 punktów procentowych liczba osób o najniższym poziomie dochodu tj. do 999 zł. Uwagę zwraca także wzrost liczby osób osiągających dochód 3000 zł i więcej – z 25,0% w 2022 roku do 31,5% w 2023 roku. Zmiana poziomu dochodów jest dość duża, bo o ponad 6 punktów procentowych. Analiza porównawcza wskazuje, że spadła liczba osób osiągających dochód do 1999 zł miesięcznie na osobę netto w rodzinie, a wzrosła liczba deklarujących dochód 3000 zł i więcej⁸.

Blizsza weryfikacja dochodów, biorąc pod uwagę dane demograficzne, ukazuje lepszą finansową sytuację mężczyzn aniżeli kobiet, mieszkańców miast, aniżeli

⁷ T. Zbyrad, *Warunki życia Polaków oraz aktywność zawodowa*, w: *Pomiędzy pandemią Covid-19 a wojną w Ukrainie...*, s. 67–68.

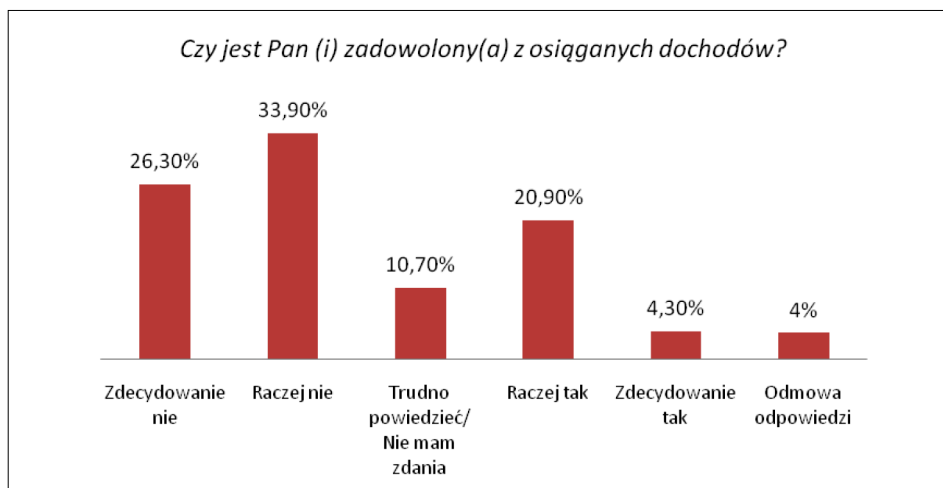
⁸ *Taż*, *Aktywność zawodowa i standard życia Polaków*, w: *Pomiędzy wojną w Ukrainie a wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku...*, s. 82.

wsi. Z dochodem najniższym do 1000 zł miesięcznie jest 10,0% kobiet, a tylko 6,5% mężczyzn. Analogicznie dochód 3000 zł i więcej deklaruje 27,0% kobiet, a 36,3% mężczyzn. Miejsce zamieszkania także jest czynnikiem różnicującym dochód z korzyścią dla zamieszkujących duże miasta. Dochód 3000 zł i więcej deklaruje co czwarty mieszkaniec wsi, tj. 25,1%, i niemal co drugi mieszkaniec miasta powyżej 500 tys., tj. 47,1%. Zdziwienie może budzić fakt, że drugie miejsce pod względem wysokości największego dochodu (43,7%) deklarują mieszkańcy miast średnich o liczbie ludności od 100 do 199 tys. mieszkańców. Z kolei co ósmy mieszkaniec wsi (12,0%) i niemal co trzydziesty mieszkaniec (3,5%) największych aglomeracji ma dochód najniższy do 999 zł. Analizując województwa, dochód 3000 zł i więcej deklarują mieszkańcy z województwa lubuskiego (42,1%), mazowieckiego (38,8%), podkarpackiego (34,6%) małopolskiego (34,5%), dolnośląskiego (33,1%), śląskiego (32,8%) i opolskiego (30,1%). Z kolei najniższy dochód do 999 zł deklaruje najwięcej badanych w województwie podlaskim (17,3%), dolnośląskim (13%), wielkopolskim (11,5%) i podkarpackim (11,3%), a najmniej badanych w województwie zachodniopomorskim (2,6%), śląskim – (5%), lubuskim (5,7%), kujawsko-pomorskim – (5,8%) oraz małopolskim (6,0%).

Wykształcenie i wiek są czynnikami różnicującymi dochody badanych. Im wyższe wykształcenie tym dochody są większe i odwrotnie. Wśród osób z wykształceniem niepełnym podstawowym, podstawowym i gimnazjalnym najmniej (12,3%) osiąga dochody 3000 zł i większe, a najwięcej posiada dochód najniższy do 999 zł. Najwięcej, bo 17,9% respondentów z najniższym wykształceniem deklaruje dochód od 2000 do 2999 zł. Z kolei co druga osoba, tj. 50,2%, z wykształceniem wyższym deklaruje dochód 3000 zł i więcej i co trzecia (31,1%) z wykształceniem średnim policealnym. W grupie osób z wykształceniem wyższym zauważamy najmniej osób o najniższych dochodach (3,1%). Biorąc pod uwagę wiek, dane są bardziej zróżnicowane. Najmłodszy wiekiem, tj. 18–25 lat, nie mają dużych zasobów finansowych. Najwięcej z nich, bo 23,6% deklaruje dochód miesięczny 2000–2999 zł i najmniej spośród wszystkich grup wiekowych (19,6%) osiąga dochód 3000 zł i więcej. Największe dochody osiągają ludzie w wieku 60 plus – seniorzy w wieku 60–69 lat stanowią najliczniejszą grupę (39,6%) deklarującą dochód 3000 zł i więcej oraz co trzeci senior (33,8%) w wieku 70 lat i więcej. Osiągane dochody w grupie seniorów nie budzą zdziwienia, gdyż najczęściej są to emeryci, którzy nie mają na utrzymaniu innych osób. Osoby dość młode przed 30. rokiem życia, tj. wiek 26–29, lat są na drugim miejscu (37%) z deklaracją dochodu miesięcznego 3000 zł i więcej. Najgorzej pod tym względem wypadają 40-latkowie (27,9%). Ich dochód najwyższy sytuuje się tuż po młodzieży (18–24 lata). Na wysokość dochodu wpływać może liczba dzieci na utrzymaniu czy spłacane kredyty.

Z badań wynika, że wyznawane poglądy przekładają się na wysokie dochody, tj. 3000 zł i więcej na rzecz osób o poglądach lewicowych – łącznie 87,1% (zdecydowanie lewicowe – 39,4% i raczej lewicowe – 47,7%) – w porównaniu do osób o poglądach prawicowych 63,4% (zdecydowanie prawicowych – 32,2% i raczej prawicowych – 31,2%). Różnica jest dość spora, bo wynosi 23,7% na korzyść ludzi o poglądach lewicowych⁹.

Wykres 2. Stopień zadowolenia z osiągniętych dochodów

Źródło: opracowanie własne.

W badaniu wykazano, że zdecydowana większość Polaków (60,2%) nie jest zadowolona z osiągniętych dochodów. Co czwarty badany (25,2%) wyraża swoje zadowolenie, jednak większość w sposób umiarkowany (raczej tak – 20,9%, a tylko 4,3% – zdecydowanie tak). Jeden na dziesięciu badanych (10,7%) nie zdecydował się na wyrażenie opinii. Z osiągniętych dochodów bardziej zadowoleni są mężczyźni – 29,3% (raczej tak – 24,3%, zdecydowanie tak – 5%), aniżeli kobiety – 21,3% (raczej tak – 17,7%, zdecydowanie tak – 3,6%)¹⁰.

Satysfakcjonujące dochody są nierozdzielnie związane z wydatkami i potrzebami. Najczęściej jesteśmy zadowoleni z dochodów wówczas, gdy wystarczają nam one na życie, bieżące wydatki, zobowiązania finansowe, realizację planów i zaspokajanie określonych potrzeb. Polakom zadano pytanie: „Czy osiągnięty dochód wystarcza na życie – zaspokajanie bieżących potrzeb?”. Porównując odpowiedzi na powyższe pytanie z 2022 roku i 2023 roku, zauważamy wzrost odpowiedzi negatywnych o 6,5 punktów procentowych (odpowiedzi: raczej

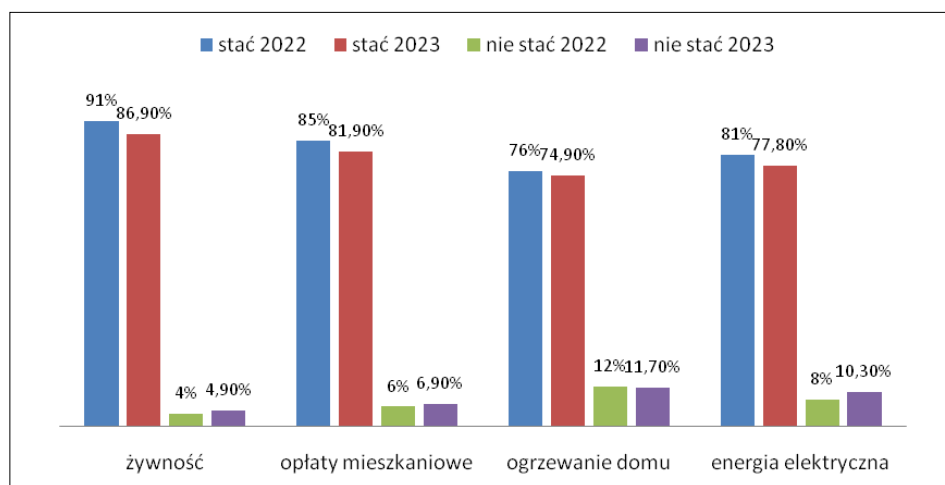
⁹ Tamże, s. 83–84.

¹⁰ Tamże, s. 84.

nie – 21,5% i zdecydowanie nie – 15,0%) i spadek pozytywnych o 8,6% z osiągniętych dochodów. Wyniki badań pokazują, że dla prawie połowy badanych osiągnięty dochód wystarcza na życie – 48,4% (raczej tak – 38,7%, zdecydowanie tak – 9,7%), jednak dla wielu badanych (36,5%) dochód nie jest wystarczający (raczej nie – 21,5%, zdecydowanie nie – 15,0%).

Weryfikacji kondycji finansowej Polaków można dokonać poprzez analizę odpowiedzi na pytanie: „Na co nas stać, a na co nie stać?”.

Wykres 3. Na co Polaków stać i nie stać

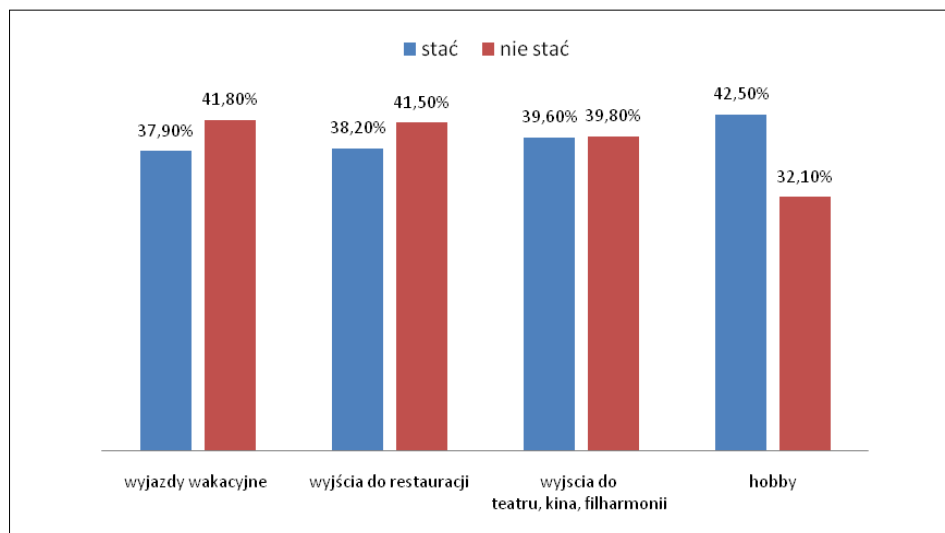
Źródło: T. Zbyrad, *Aktywność zawodowa i standard życia...*, s. 86.

Uzyskane wyniki badań podczas przeprowadzonej diagnozy (wykres 3) utwierdzają w przekonaniu, że na podstawowe wydatki związane z wyżywieniem, opłatami za mieszkanie, ogrzewaniem domu czy opłatami za energię elektryczną dla zdecydowanej większości Polaków nie stanowią większego problemu. Problematyczne stają się inne wydatki, niezwiązane z podstawowymi opłatami. Należą do nich m.in. te związane z edukacją, zdrowiem czy wyjazdami wakacyjnymi.

Na ogół wydatki możemy podzielić na pierwszorzędne, podstawowe, niezbędne związane z codziennym egzystowaniem (wykres 3), i drugorzędne, także ważne, ale nie są one niezbędne do funkcjonowania. Do tych kosztów należą wyjazdy wakacyjne, wyjścia do restauracji, kina czy hobby (wykres 4) – można zauważyć, że więcej osób nie stać na tego typu wydatki, aniżeli stać. Wyjątek stanowi hobby, gdzie więcej osób stać (o 10 punktów procentowych), aniżeli nie stać. Analiza wydatków na wyjazdy wakacyjne w latach 2022 i 2023 pozwala na stwierdzenie, iż spadła liczba tych, których stać (43,0% – 2022 rok i 37,9% – 2023 rok), a wzrosła liczba osób, których nie stać na wakacje (37,0% – 2022 rok i 41,8% – 2023 rok). W wydatkach istotną rolę odgrywają kredyty.

Badania wykazały, że spada liczba osób, których stać na spłatę kredytów – 39,0% w 2022 roku i 35,1% w 2023 roku, a wzrasta liczba tych, których nie stać – 24,0% w 2022 roku i 26,3% w 2023 roku.

Wykres 4. Wydatki, na które Polaków najmniej stać

Źródło: T. Zbyrad, *Aktywność zawodowa i standard życia...*, s. 88.

Zdrowie stanowi wyjątkową kategorię w badaniach na temat sytuacji finansowej. Polakom zadano pytanie o możliwość korzystania z prywatnej służby zdrowia. Z badań przeprowadzonych w 2023 roku wynika, że prawie połowa (46,7%) nie stać na prywatną służbę zdrowia (raczej nie – 27,5%, zdecydowanie nie – 19,2%). Co trzeci badany (33,0%) twierdzi, że gospodarstwo domowe stać na korzystanie z prywatnych usług służby zdrowia (zdecydowanie tak – 12,3%, raczej tak – 21,0%). Odpowiedzi „trudno powiedzieć” stanowią znaczący procent (16,9%), co może świadczyć o niekorzystaniu z usług zdrowotnych w sferze prywatnej, a tym samym niewiedzy w tym zakresie. Badania wykazały, że większość Polaków stać na zakup leków 63,7% (raczej tak – 38,8%, zdecydowanie tak – 24,9%), aniżeli nie stać (16,5%).

Analiza budżetów domowych, biorąc pod uwagę wpływy i wydatki, prowadzi do pytania o ocenę przez badanych własnego standardu życia. Ponad połowa badanych (53,2%) ocenia go jako średni. Co trzeci badany (34,5%) klasyfikuje swój standard życia jako niski (zdecydowanie niski – 10,7%, raczej niski – 23,8%). Co dwunasty Polak, tj. 8,3%, ocenia własny standard życia jako wysoki (raczej wysoki – 6,5%, zdecydowanie wysoki – 1,8%). Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania, ocena standardu życia jest porównywalna. Mieszkańcy

wsi (8,2%), jak i miast powyżej 500 tys. mieszkańców (9,7%) porównywalnie klasyfikują swój standard życia jako wysoki (raczej wysoki i zdecydowanie wysoki). Standard życia jako niski wskazuje co trzeci mieszkaniec wsi (35,5%) i co czwarty mieszkaniec największych aglomeracji miejskich (25,6%). Te dane wskazują, że wysoki standard życia można osiągnąć bez względu na miejsce zamieszkania, tj. zarówno na wsi, jak i w mieście, podobnie niski standard życia jest udziałem ludzi miast i wsi, chociaż nadal z większą przewagą tych drugich.

Wyniki badań z przeprowadzonej diagnozy wyraźnie korespondują z ogólnymi wynikami badań prowadzonymi przez Centrum Badania Opinii Społecznej. Badanie zrealizowano w dniach od 6 do 16 marca 2023 roku na próbie liczącej 993 osoby (w tym 58,0% metodą CAPI, 24,6% – CATI i 17,4% – CAWI). Z badań CBOS wynika, że ponad połowa badanych deklaruje, że żyje na średnim poziomie – starcza im na co dzień, lecz muszą oszczędzać na poważniejszych wydatki (54,0%). Co czwarty ankietowany (24,0%) ocenia, że żyje mu się dobrze lub bardzo dobrze – starcza mu na wiele bez specjalnego oszczędzania, a nawet może sobie pozwolić na pewien luksus (3,0%). Co szósty deklaruje, że żyje skromnie (16,0%) i bardzo oszczędnie gospodaruje pieniędzmi, a 2% ludzi nie wystarcza nawet na podstawowe potrzeby¹¹.

Stopień zadowolenia z życia, czyli co nas cieszy, a co smuci

Zadowolenie z życia jest przedmiotem badań Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) od 1994 roku. Badanie zrealizowano w dniach od 28 listopada do 12 grudnia 2023 roku na próbie liczącej 961 osób (w tym 56,8% metodą CAPI, 31,1% – CATI i 12,1% – CAWI)¹². Badania są prowadzone w ostatnim miesiącu roku i mają na celu zebranie danych w zakresie ogólnej oceny życia jako całości, jak i oceny różnych jego aspektów, takich jak praca zawodowa, satysfakcja z małżeństwa, dzieci, znajomych, zadowolenie z sytuacji materialnej, miejsca zamieszkania czy perspektyw na przyszłość. Z badań wynika, że w porównaniu z ocenami z 2022 roku deklarowane ogólne zadowolenie z całego życia zmieniło się nieznacznie. Obecnie ponad trzy czwarte Polaków odczuwa satysfakcję ze swojego życia (77,0%), choć zdecydowana większość w stopniu umiarkowanym (22,0% bardzo zadowolonych, 55,0% raczej zadowolonych). Prawie co piąty badany (19,0%) dostrzega w swoim bilansie życiowym zarówno dobre, jak i złe momenty, co sprawia, że poziom swojej satysfakcji życiowej określa jako średni. Zaledwie trzech na stu Polaków (3,0%) jest niezadowolonych ze

¹¹ CBOS, *Oceny sytuacji finansowej gospodarstw domowych. Komunikat z badań Nr 49/2023*, oprac. Małgorzata Omyła-Rudzka, s. 1.

¹² CBOS, *Zadowolenie z życia w roku 2023. Komunikat z badań Nr 5/2023*, oprac. Krzysztof Pankowski, s. 1.

swego życia i nie waha się dać temu wyraz w sondażu. W porównaniu z rokiem poprzednim wzrósł odsetek osób bardzo zadowolonych ze swego życia (wzrost o 4 punkty procentowe), ale jednocześnie zmniejszyła się liczba zadowolonych w stopniu umiarkowanym (spadek o 2 punkty procentowe). Ogólny poziom zadowolenia z życia w stosunku do 2022 roku poprawił się minimalnie (wzrost o 2 punkty procentowe)¹³.

Szczegółowe dane wskazują, że Polacy – tak jak w 2022 roku – są najbardziej zadowoleni ze swoich relacji z przyjaciółmi oraz najbliższymi znajomymi (83,0% zadowolonych), cieszy ich także obecne miejsce zamieszkania (84,0%). Satysfakcję ze swoich dzieci deklaruje ponad dwie trzecie ogółu respondentów (czyli nie tylko tych, którzy mają dzieci – 68,0%), przy czym potomkowie są dla większości powodem do dużego zadowolenia (54,0% bardzo zadowolonych, 14,0% raczej zadowolonych). W grupie osób mających dzieci odsetek zadowolonych sięga aż 92,0%. Prawie dwie trzecie ogółu badanych wyraża zadowolenie ze swojego małżeństwa lub nieformalnego stałego związku (65,0%, przy czym 42,0% jest z niego bardzo zadowolone), a także z warunków materialnych swego bytu – mieszkania, wyposażenia itp. (65,0%, przy czym tylko 19,0% jest z tego powodu bardzo zadowolone). Niespełna dwie trzecie badanych deklaruje zadowolenie z poziomu swojego wykształcenia i kwalifikacji (62,0%, bardzo zadowolonych jest 23,0%). Ponad połowa ankietowanych jest zadowolona ze stanu swojego zdrowia (56,0%), a także z pracy zawodowej, jej przebiegu i osiągnięć z nią związanych (54,0%, również 17,0% bardzo zadowolonych). Połowa respondentów wyraża zadowolenie z pojawiających się przed nimi perspektyw na przyszłość (50,0%). W najmniejszym stopniu powody do życiowej satysfakcji Polacy znajdują w wymiarze dochodów, czy ogólniej – swojej aktualnej sytuacji finansowej (39,0% wskazań pozytywnych). Podobna grupa badanych deklaruje, że jest średnio zadowolona z dochodów (38,0%). Badania pokazują, że poziom dochodów i własna sytuacja finansowa jest wymiarem, w którym znajdujemy najwięcej osób odczuwających niedosyt lub brak spełnienia. Co piąty dorosły Polak jest nieusatysfakcjonowany swoim statusem materialnym (20,0%), choć w większej części są oni tylko „raczej” (13,0%) niż „bardzo” (7,0%) niezadowoleni¹⁴.

Satysfakcja z życia jako całości jest wprost proporcjonalna do oceny materialnego poziomu życia. Wśród badanych oceniających swoją sytuację materialną jako złą usatysfakcjonowanymi życiowo czuje się tylko 39,0%, wśród uznających ją za przeciętną – 66,0%, natomiast wśród oceniających ją jako dobrą aż 87,0%. Nieco inaczej wygląda rozkład ocen w zależności od deklarowanych dochodów na osobę w rodzinie – najrzadziej zadowolone z życia są osoby o najniższych dochodach (do 1499 zł *per capita*). Tego rodzaju zadowolenie deklaruje tylko

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże, s. 5.

64,0% spośród nich, w pozostałych grupach zaś poziom życiowej satysfakcji jest podobny i kształtuje się na poziomie 77,0%–79,0%. Nie tylko kwestie materialne różnicują deklaracje dotyczące ogólnego zadowolenia z życia. Wyraźnie bardziej usatysfakcjonowane życiowo są osoby często biorące udział w praktykach religijnych (kilka razy w tygodniu – 87,0%, raz w tygodniu – 79,0%), podczas gdy niepraktykujący są tylko w 67,0% ogólnie zadowoleni ze swojego życia. Poza tym najbardziej zadowolone z życia są osoby mające średnie lub wyższe wykształcenie (odpowiednio 80,0% i 81,0%), mieszkające w dużych, choć nie największych miastach (100–499 tys. mieszkańców – 82,0%) oraz małych miasteczkach (do 20 tys. mieszkańców – 81,0%), a także będące w wieku od 18 do 44 lat (80,0%). Co interesujące poprawiły się życiowe nastroje wśród najmłodszych respondentów, od 18 do 24 lat – ponownie osoby w tym wieku należą do grona najbardziej zadowolonych z życia. Z kolei najmniej zadowoleni z życia są najstarsi respondenci¹⁵.

Wyniki badań uzyskane przez CBOS pokrywają się z wynikami przeprowadzonymi podczas ogólnopolskiej diagnozy w 2023 roku. Jak podkreśla Ewa Marciniak, Polacy są bardziej zadowoleni z ludzi, relacji, których doświadczają osobiście, tj. w wyniku bezpośrednich kontaktów i codziennych interakcji, aniżeli z sytuacji finansowej. Ludzie są zadowoleni z najbliższej rodziny bez względu na miejsce zamieszkania, natomiast poziom wykształcenia w pewnym stopniu ponownie wpływa na poczucie zadowolenia z najbliższej rodziny. Największe zadowolenie odczuwają osoby z wyższym wykształceniem (80,0%). Badania wskazują na niższy poziom zadowolenia z rodziny wśród osób z wykształceniem podstawowym (66,4%). Na ogólne pytanie: „Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze swojego życia?” 62,0% respondentów odpowiada twierdząco, czyli podobnie, jak w 2022 roku. Przeciwniej odpowiedzi udzielało 18,0% badanych. Częściej są zadowolone osoby z wykształceniem wyższym w porównaniu do wykształcenia podstawowego, choć we wszystkich grupach jest ono stosunkowo wysokie, zbliżone do ogółu badanych. Biorąc pod uwagę poszczególne obszary życia, Polacy najbardziej zadowoleni są z: rodziny (81,0%), przyjaciół (67,3%), warunków mieszkaniowych (67,4%), dzieci (63,0%), małżeństwa (52,0%), zdrowia i stanu psychicznego (54,9%), pracy (44,5%), sytuacji finansowej (41,5%), sytuacji w kraju (21,1%), sytuacji międzynarodowej (13,3%)¹⁶.

Na przeciwnym biegunie zadowolenia są obawy, lęki, troski. Z ogólnopolskiej diagnozy prowadzonej w latach 2022 i 2023 wynika, że Polacy najbardziej boją się (odpowiedzi łącznie: „bardzo się boję” i „raczej się boję”): inflacji (78,0% – 2022 rok i 74,3% – 2023 rok); rozprzestrzeniania się wojny rosyjsko-

¹⁵ Tamże, s. 2.

¹⁶ E. Marciniak, *Ocena zdrowia, zadowolenia z życia i stanu psychicznego Polaków*, w: *Pomiędzy wojną w Ukrainie a wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku...*, s. 139–142.

-ukraińskiej na teren Polski (61,0% – 2022 rok i 58,4% – 2023 rok); pogorszenia się sytuacji gospodarczej (77,0% – 2022 rok i 71,2% – 2023 rok); zmniejszenia zarobków (60,0% – 2022 rok i 56,4% – 2023 rok); brak właściwej opieki medycznej w szpitalach i przychodniach (63,0% – 2022 rok i 63,2% – 2023 rok)¹⁷. Polacy mniej obawiają się w 2023 roku napływu migrantów („w ogóle się nie boję” – 12,7%, „raczej się nie boję” – 17,2%)¹⁸, a nawet utraty pracy („zdecydowanie nie” – 11,4% i „raczej nie” – 36,6%)¹⁹.

Dopełnieniem zaprezentowanych wyżej wyników badań może być samopoczucie Polaków na przykładzie badań zrealizowanych przez CBOS w dniach od 28 listopada do 12 grudnia 2023 roku na próbie liczącej 961 osób (w tym 56,8% metodą CAPI, 31,1% – CATI i 12,1% – CAWI)²⁰. W 2023 roku Polacy najczęściej odczuwali zadowolenie z tego, że coś im się udało (60,0%). Ponad połowa wielokrotnie czuła dumę ze swoich osiągnięć (55,0%) i pewność, że wszystko układa się dobrze. Niewiele mniej osób (51,0%) deklaruje, że czymś była zaciekawiona, zainteresowana, podekscytowana. Emocje negatywne deklarowano rzadziej. Spośród nich najczęściej doświadczano poczucia bycia lekceważonym przez władzę (44,0%) oraz zdenerwowania, rozdrażnienia (wielokrotnie doświadczalo go w minionym roku 43,0% pytanych). Co trzeci respondent (32,0%) często lub bardzo często czuł się zniechęcony, znużony, a więcej niż co czwarty (27,0%) – bezradny. Co piąty ankietowany w 2023 roku wielokrotnie czuł się nieszczęśliwy (20,0%). Niektórzy badani (1,0%) mieli myśli samobójcze. W porównaniu z 2022 rokiem i z latami pandemicznymi samopoczucie Polaków poprawiło się. Jest to widoczne przede wszystkim we wzroście częstości odczuwania emocji pozytywnych. Przybyło przede wszystkim osób deklarujących, że w minionym roku często lub bardzo często mieli pewność, że wszystko układa się dobrze (wzrost o 8 punktów procentowych w stosunku do 2022 roku). Więcej osób często lub bardzo często odczuwało zadowolenie, że coś się w życiu udało (wzrost o 5 punktów procentowych) oraz zaciekawienie, podekscytowanie (wzrost o 5 punktów procentowych). Zwiększył się także odsetek badanych deklarujących dumę z własnych osiągnięć (wzrost o 4 punkty procentowe). Nasilenie odczuwania emocji pozytywnych (z wyjątkiem pewności co do tego, że wszystko układa się dobrze) jest obecnie zbliżone do notowanego w 2019 roku, kiedy to samopoczucie Polaków było najlepsze w całym okresie III Rzeczypospolitej²¹.

¹⁷ D. Piontek, *Styl życia, cele w życiu, szanse i obawy Polaków w 2023 roku*, w: *Pomiędzy wojną w Ukrainie a wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku...*, s. 113–119.

¹⁸ Tamże, s. 114.

¹⁹ T. Zbyrad, *Aktywność zawodowa i standard...*, s. 96.

²⁰ CBOS, *Samopoczucie Polaków w roku 2023. Komunikat z badań Nr 3/2024*, oprac. Beata Roguska, s. 2.

²¹ Tamże, s. 1–2.

Zakończenie

Okres pandemii przyniósł „minusy ujemne i minusy dodatnie”²². Tym, co zasługuje na uwagę, a co wpisuje się w prezentowane wyżej wyniki badań, jest przewartościowanie w czasie pandemii i refleksja nad tym, co jest w życiu ważne, istotne, kluczowe. Potwierdzają to chociażby opracowane przez W. Gumułę *Dzienniki stanu pandemii*²³. Odnajdujemy w nich relacje autorów z przemian, jakich doświadczyli podczas pandemii i przewartościowali dotychczasowe priorytety. Według Małgorzaty Bogunii-Borowskiej niektórzy autorzy dzienników doświadczyli „wewnętrznego zmartwychwstania”. W analizie dzienników czytamy: „Wyraźnie widać, że przemiana i odkrywanie sensów własnego istnienia stały się najważniejszą wartością tego okresu”²⁴. Jak pisze jedna z autorek „(...) zobaczyłam siebie z bliska, w powiększeniu”. Można powiedzieć, że to zwrot ku sobie, ale bez tak charakterystycznych dla współczesności partykularnych egoizmów, konsumpcyjnych napięć i celów wyznaczonych przez dążenie do sukcesu²⁵.

Zaprezentowane wyniki badań mogą nieco zaskakiwać powiewem optymizmu naszego społeczeństwa i zdolnością do przetrwania, nawet jeśli warunki nie są sprzyjające, nawet pomimo pandemii. Diagnoza wykazała, że kondycja finansowa Polaków nie jest imponująca, większość nie osiąga wysokich dochodów i uważa swój standard życia za średni, a mimo to radzimy sobie z gospodarowaniem i potrafimy oszczędnie żyć. Mimo tego, że Polaków stać na podstawowe zakupy związane z żyzywieniem, odzieżą, wydatkami na media, a nawet leki, to jednak szczupłość budżetów nie pozwala już na wyjazdy wakacyjne, wyjścia do restauracji, prywatną służbę zdrowia, a nawet sprawia problemy ze spłatą kredytów. Mimo doświadczanych trudności stopień zadowolenia Polaków nie spada. Budżety Polaków nie są zatem najważniejszą zmienną określającą jakość życia, co potwierdzają powyższe badania. Zadowolenie z życia czerpiemy z obszarów najważniejszych jak rodzina, małżeństwo, relacje międzyludzkie. Takie postawy są budujące.

²² Zob. T. Zbyrad, *Pandemia to także szansa – o pozytywnych zmianach w wymiarze indywidualnym i społecznym*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2023, t. 51, nr 3, 2023, s. 185–203.

²³ *Dzienniki stanu pandemii. Czytane z perspektywy socjologii codzienności*, red. W. Gumuła, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2021.

²⁴ M. Bogunia-Borowska, *Doświadczenie zmiany w czasie pandemii. Perspektywa fenomenologiczna*, w: *Dzienniki stanu pandemii. Czytane z perspektywy socjologii codzienności*, red. W. Gumuła, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2021, s. 72–73.

²⁵ Tamże.

Bibliografia

- Bogunia-Borowska M., *Doświadczenie zmiany w czasie pandemii. Perspektywa fenomenologiczna*, w: *Dzienniki stanu pandemii. Czytane z perspektywy socjologii codzienności*, red. W. Gumuła, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2021, s. 57–91.
- CBOS, *Oceny sytuacji finansowej gospodarstw domowych. Komunikat z badań Nr 49/2023*, oprac. Małgorzata Omyła-Rudzka.
- CBOS, *Samopoczucie Polaków w roku 2023. Komunikat z badań Nr 3/2024*, oprac. Beata Roguska.
- CBOS, *Zadowolenie z życia w roku 2023. Komunikat z badań Nr 5/2023*, oprac. Krzysztof Pankowski.
- Czapiński J., Panek T., *Diagnoza społeczna 2000. Warunki i jakość życia Polaków oraz ich doświadczenia z reformami systemowymi po 10 latach transformacji*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2000.
- Dzienniki stanu pandemii. Czytane z perspektywy socjologii codzienności*, red. W. Gumuła, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2021.
- Kostrubiec S., *Warunki bytu gospodarstw domowych*, w: *Polityka społeczna*, red. A. Kurzynowski, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2006, s. 107–128.
- Marciniak E., *Ocena zdrowia, zadowolenia z życia i stanu psychicznego Polaków*, w: *Pomiędzy wojną w Ukrainie a wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku. Diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, red. R.M. Staniszewski, Dom wydawniczy Elipsa, Warszawa 2023, s. 131–145.
- Piontek D., *Styl życia, cele w życiu, szanse i obawy Polaków w 2023 roku*, w: *Pomiędzy wojną w Ukrainie a wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku. Diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, red. R.M. Staniszewski, Dom wydawniczy Elipsa, Warszawa 2023, s. 103–130.
- Pomiędzy pandemią Covid-19 a wojną w Ukrainie. Diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, red. R.M. Staniszewski, Wydawnictwo ToC, Kraków 2022.
- Pomiędzy wojną w Ukrainie a wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku. Diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, red. R.M. Staniszewski, Dom wydawniczy Elipsa, Warszawa 2023.
- Szatur-Jaworska B., *Diagnoza i diagnozowanie w polityce społecznej*, w: *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 109–126.
- Zbyrad T., *Aktywność zawodowa i standard życia Polaków*, w: *Pomiędzy wojną w Ukrainie a wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku. Diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, red. R.M. Staniszewski, Dom wydawniczy Elipsa, Warszawa 2023, s. 79–102.
- Zbyrad T., *Pandemia to także szansa – o pozytywnych zmianach w wymiarze indywidualnym i społecznym*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2023, t. 51, nr 3, s. 185–203.
- Zbyrad T., *Warunki życia Polaków oraz aktywność zawodowa*, w: *Pomiędzy pandemią Covid-19 a wojną w Ukrainie. Diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, red. R.M. Staniszewski, Wydawnictwo ToC, Kraków 2022, s. 63–83.